

3246

WWW.Ketab.ir

اسکندارلو، محمدجواد، ۱۳۴۰ :-	سرشناسه:
Eskandarloo, Muhammad Jawad	عنوان و نام پدیدآور:
تفسیر موضوعی ۳: خداشناسی (تفسیر آیات توحید و شرک) / محمدجواد اسکندارلو.	مشخصات نشر:
قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)، ۱۳۹۶.	مشخصات ظاهری:
۲۰۸ ص.	شابک:
۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۳۷-۲	وضعیت فهرست نویسی:
فیبا	یادداشت:
کتابنامه .	موضوع:
تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴ -- راهنمای آموزشی (عالی)	موضوع:
(Qur'an -- Shiite hermeneutics -- 20th century -- Study and teaching (Higher	موضوع:
تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴ -- آزمون‌ها و تمرین‌ها (عالی)	موضوع:
(Qur'an -- Shiite hermeneutics -- 20th century -- Examinations, questions, etc. (Higher	موضوع:
قرآن -- بررسی و شناخت: Qur'an -- Surveys	موضوع:
جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ	شناسه ورود:
Almustafa International University Almustafa International Translation and	شناسه ورود:
Publication center	
۱۳۹۶ ۷۱۳ الف/۹۸ BP	رده بندی کنگره:
۲۹۷۱۱	رده بندی:
۵۰۷۷۳۷	شماره کتابشناسی ملی:

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

تفسیر موضوعی ۳: خداشناسی (تفسیر آیات توحید و شرک)

مؤلف: محمدجواد اسکندارلو

چاپ اول: ۱۳۹۶ ش / ۱۳۹۶ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال ● شماره نسخه

مواکز پخش

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نش کوچه ۱۸؛
- تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵ / (داخلی ۱۰۵) / ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵
- ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه، تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶
- ایران، قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۴۴۰۲

🛒 <http://buy-pub.miu.ac.ir/> ➡ https://telegram.me/pub_almostafa
 🌐 <http://pub.miu.ac.ir> ✉ miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی بهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- صفحه‌آرا: محمد خسروبیکی

تفسیر موضوعی ۳
مداشناسی (تفسیر آیات توحید و شرک)

محمدجواد اسد درلو

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. بن‌رؤ العات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و حاکمیت از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بزرگان ایران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمین علیه السلام و مقام ائمه رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزشی و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این مجموعه راه‌پروا را در پاسخ به درخواست بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گویا در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و بهره‌مند کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون علمی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی بر موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم

فهرست

۱۱.....	سخن پژوهشگاه
۱۳.....	پیش‌گفتار.....
۱۷.....	مقدمه.....
۱۸.....	تفسیر ترتیبی.....
۱۸.....	تفسیر موضوعی.....
۲۰.....	اهداف کلی آموزشی کتاب.....
۲۰.....	۱. حیطه شناختی.....
۲۰.....	۲. حیطه روانی عاطفی.....
۲۰.....	۳. حیطه حرکتی و مهارتی.....
۲۰.....	سخنی با اساتید.....
۲۳.....	درس یکم: انگیزه عقلی خداجویی.....
۲۳.....	مقدمه.....
۲۳.....	مراد از انگیزه عقلی خداشناسی چیست؟.....
۲۵.....	۱. دعوت به حیات.....
۲۵.....	۲. نجات از گمراهی.....
۲۶.....	۳. عدالت اجتماعی.....
۲۶.....	۴. برداشتن غل و زنجیرها.....
۲۷.....	۵. مبارزه با بت‌پرستی.....
۲۷.....	۶. بیم دادن از مخالفت با قرآن.....
۲۸.....	۷. قیام برای خدا.....
۲۸.....	انگیزه عقلی در روایات اسلامی.....
۳۳.....	درس دوم: انگیزه عاطفی خداجویی.....
۳۳.....	مقدمه.....

۳۳	مراد از انگیزه عاطفی خداشناسی چیست؟
۳۵	شکر منعم، نردبان معرفه الله
۳۵	۱. تسخیر دریاها
۳۶	۲. مسیر حمل و نقل
۳۷	خودن از روزی های حلال
۳۷	شکر منعم در روایات اسلامی
۴۳	درس سوم: انگیزه فطری
۴۳	مقدمه
۴۴	فطری بودن خداگرا و خداپرستی از نگاه قرآن
۴۷	دعوت به توحید، پیام مشترک همه پیامبران
۵۱	درس چهارم: برهان نظم (نشانه های خدا در آفرینش انسان)
۵۱	مقدمه
۵۲	پایه های برهان نظم
۵۳	جمع بندی آیات
۵۴	دیدگاه علامه طباطبائی (رحمته الله علیه)
۵۵	پیدایش اعضای پیکر انسان بر اساس حساب احتمالات
۵۶	نظام پیچیده سلول ها
۶۱	درس پنجم: برهان نظم (نشانه های او در آفرینش روح)
۶۱	مقدمه
۶۲	روح، اعجوبه جهان آفرینش
۶۳	نفس در لغت و قرآن
۶۳	سؤال از چیستی «روح»
۶۵	سجده فرشتگان در برابر آدم پس از نفخ روح
۶۵	انسان، بهترین آفریده ها
۶۸	بقای روح
۶۹	قوای ظاهر و باطن روح
۶۹	ویژگی های روح در قرآن مجید
۷۰	پیچیدگی و عظمت روح

درس ششم: برهان نظم (نشانه‌های خدا در زمین و آسمان).....	۷۵
مقدمه.....	۷۵
آفرینش آسمان‌ها و زمین و آمدوشد شب و روز.....	۷۶
اعتنا ف بت پرستان به خالقیت «الله».....	۷۹
مقایسه آفرینش آسمان‌ها و زمین با خلقت انسان.....	۷۹
نکات تفهیری.....	۸۰
جمع‌بندی.....	۸۲
درس خدا ناسپهر است و آسمان انکاری.....	۸۴
برافراشتن آسمان، با قدرتی الهی.....	۸۴
آسمان، سقفی محصور.....	۸۵
برپا داشتن آسمان‌ها بدون ستون.....	۸۵
نتیجه‌گیری.....	۸۶
درس هفتم: برهان نظم (نشانه‌های خدا در آفرینش اعضای بدن).....	۹۱
مقدمه.....	۹۱
گوش و چشم و عقل، ابزارهای شناخت.....	۹۲
۱. شگفتی‌های چشم.....	۹۳
۲. شگفتی‌های زبان.....	۹۵
سیر تکاملی چشم و گوش و عقل.....	۹۵
مالک گوش و چشم.....	۹۶
نعمت چشم و زبان و لب.....	۹۷
تداوم نعمت‌های گوش و چشم و قلب.....	۹۷
آیات آفاقی و انفسی.....	۹۸
نتیجه‌گیری.....	۹۸
درس هشتم: برهان نظم (نشانه‌های خدا در زندگی اجتماعی انسان).....	۱۰۳
مقدمه.....	۱۰۳
روح اجتماعی بشر یکی از بزرگ‌ترین مواهب الهی.....	۱۰۳
آفرینش آدمیان از نفس واحد.....	۱۰۵
آفرینش انسان از نطفه مختلط.....	۱۰۶
آفرینش انسان‌ها از یک مرد و زن.....	۱۰۷

۱۰۸	تألیف قلوب مؤمنان
۱۰۹	نتیجه‌گیری
۱۱۵	درس نهم: برهان توحیدی محبت
۱۱۵	مقدمه
۱۱۶	برهان محبت ابراهیمی
۱۱۶	برر منطقی برهان
۱۱۷	اثبات مقدمه هر یک از دو قیاس
۱۱۷	۱. بررایی شبهه مهم
۱۱۹	۲. نکات مهم
۱۱۹	تقریر فخر رازی از برهان محبت
۱۲۵	درس دهم: برهان تمنع
۱۲۵	مقدمه
۱۲۵	تبیین برهان
۱۲۶	شبهه
۱۲۷	پاسخ
۱۲۷	تقریر برهان تمنع از زبان امام صادق علیه السلام
۱۳۵	درس یازدهم: شرک‌شناسی (۱)
۱۳۵	مقدمه
۱۳۶	چیستی شرک
۱۳۷	انواع کفر به لحاظ متعلق
۱۳۸	تساوی حکمی مشرک، کافر و منافق
۱۴۰	گونه‌های شرک
۱۴۱	پنهان بودن شرک
۱۴۷	درس دوازدهم: شرک‌شناسی (۲)
۱۴۷	مقدمه
۱۴۷	گونه‌های شرک‌گرایی
۱۵۱	ریشه‌های شرک‌گرایی
۱۵۱	۱. اعتقادی و حس‌مداری

۱۵۲.....	۲. بدرفتاری و هواپرستی
۱۵۳.....	۳. جهالت و سفاهت
۱۵۷.....	درس سیزدهم: آشنایی با صفات جمال و جلال الهی
۱۵۷.....	مقدمه
۱۵۸.....	نوع از الحاد در اسماء و صفات الهی
۱۵۹.....	نفی مش از خدا
۱۶۰.....	نفی همتا از خدا
۱۶۱.....	منزه بودن خدا از توصیفات بشر
۱۶۲.....	عدم شناخت بت در میان نسبت به خدا
۱۶۲.....	حالات مجرمان در قیامت
۱۶۳.....	نتیجه‌گیری
۱۶۷.....	درس چهاردهم: اسماء حسناى الهی
۱۶۷.....	مقدمه
۱۶۷.....	اسماء حسنی مخصوص خداست
۱۶۸.....	حقیقت اسماء حسنی
۱۶۹.....	تعداد اسماء حسناى الهی
۱۷۰.....	مفاهیم مهم‌ترین اسماء حسناى الهی
۱۷۱.....	اسم اعظم الهی
۱۷۲.....	تأثیر اسم اعظم و خواص آن از ناحیه لفظ است یا معنا؟
۱۷۳.....	اسم اعظم الهی از نگاه علامه طباطبایی
۱۷۷.....	درس پانزدهم: علم نامحدود خدا
۱۷۷.....	مقدمه
۱۷۸.....	صفات سمیع و بصیر
۱۷۸.....	الجهر بالسوء
۱۸۲.....	خدای والا «سمیع الدعاء» است
۱۸۲.....	نتیجه‌گیری
۱۸۳.....	خدای والا «حکیم» است
۱۸۳.....	حاکمیت «علم و حکمت» در عالم تکوین
۱۸۴.....	خدای علیم و حکیم

۱۸۴	خدای حکیم و خبیر
۱۸۵	نتیجه‌گیری
۱۸۶	اراده و مشیت خدای والا
۱۸۷	تأثیر اراده خدا در سرنوشت اقوام
۱۸۸	نتیجه‌گیری
۱۹۱	درس شانزدهم: قدرت بی‌پایان پروردگار و عدل الهی
۱۹۱	مقدمه
۱۹۱	حکومت روال‌ناپذیر پروردگار
۱۹۲	خالق آسمان‌ها و زمین هفتاد و دو روز
۱۹۳	حاکمیت بر آسمان‌ها و زمین
۱۹۳	حالات مختلف انسا
۱۹۴	مالک آسمان‌ها و زمین بر سر چه توانا است
۱۹۵	قدرت خدای والا بر تجدید حیات مردگان
۱۹۶	نتیجه‌گیری
۱۹۶	نکته‌ها
۱۹۶	عدل الهی
۱۹۷	۱. نفی هرگونه ظلم از خدای والا
۱۹۸	۲. پروردگار به کسی ظلم نمی‌کند
۱۹۸	۳. عذاب اقوام پیشین بخاطر ظلم خودشان بود
۱۹۹	۴. علت مجازات‌های آخرت؟
۱۹۹	۵. انفاق‌ها به صورت کامل باز پس داده می‌شود
۲۰۰	۶. توصیه انفاق حتی به نیازمندان کفار
۲۰۰	نتیجه‌گیری
۲۰۱	نکته‌ها
۲۰۵	منابع اصلی تدوین درسنامه
۲۰۵	فهرست منابع (کتابنامه)
۲۰۶	منابع فرعی
۲۰۷	موضوعات پیشنهادی جهت نگارش تحقیقات کلاسی

سخن پژوهشگاه

حوزه‌های علمیه در طول تاریخ، همواره تعلیم و تربیت را جزو رسالت‌های اصیل خود قرار داده و بدین وسیله، معارف باخراست اسلام و علوم اهل بیت (علیهم‌السلام) را نسل به نسل تا به امروز رسانیده و در این راستا بیشترین اهتمام را به کتاب‌های آموزشی داشته‌اند.

جامعة المصطفی (علیه‌السلام) العالم نیز یک نهاد حوزوی بین‌المللی است که تعلیم و تربیت فراگیران غیرایرانی را در حوزه علوم اسلامی و انسانی بر عهده دارد و مشتاقان بسیاری از ملیت‌های گوناگون در سطوح مختلف آموزشی و رشته‌های متنوع علوم اسلامی و انسانی در این نهاد تحصیل می‌کنند. دانش و آگاهی طلاب غیرایرانی - با توجه به تنوع منطقه‌ای و کشوری - تفاوت‌هایی دارد. همین امر ایجاب می‌کند که این نهاد به تدوین متون نوین و متناسب با تنوع ملیتی بپردازد.

این نهاد مبارک، تدوین متون درسی متناسب با نظام آموزشی را از مأموریت‌های ویژه «اداره کل تدوین متون درسی پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی (علیه‌السلام)» قرار داده و این اداره با اتکا به تجربه پیشین خود و دستیابی به شکوفایی جدید در تولید علم، امید دارد با عنایات الهی و توجهات حضرت ولی عصر (علیه‌السلام) از عهده این مأموریت برآمده و در گسترش فرهنگ و معارف اسلام ناب محمدی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) سهیم باشد.

این اداره با قدردانی از فعالیت‌های گذشتگان سعی دارد تا در اجرای مأموریت یادشده با همکاری گروه‌های علمی جامعة المصطفی و رعایت معیارهای پیشرفته متون درسی، نیازهای آموزشی این نهاد مبارک را تأمین کند.

اثر علمی پیش‌روی نیز که با عنوان «تفسیر موضوعی ۳» به همت مؤلف محترم جناب

حجة الاسلام والمسلمین «دکتر محمد جواد اسکندرلو»^۱، برای دوره کارشناسی رشته تفسیر و علوم قرآن به عنوان متن درسی تهیه و تدوین شده، در چارچوب اهداف جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله، مبتنی بر نیازهای بین المللی صورت پذیرفته است. در این کتاب، مهم ترین مباحث خداشناسی که براساس تفسیر موضوعی، مورد بحث و بررسی قرار گرفته، به قرار ذیل می باشد:

۱- گیزه های علمی (عقلی، فطری و عاطفی)؛ نشانه های خدا در آفرینش انسان، در زمین و آسمان، در زندگی اجتماعی بشر و در روح و اعضای بدن؛ برهان توحیدی محبت؛ برهان تمناع؛ آشنایی با صفات جمال و جلال الهی؛ آشنایی با اسماء حسنی و اسم اعظم پروردگار و شرک شناسی.

در پایان، ضمن ارج نهادن به تلاش های خالصانه مؤلف محترم، از عنایت ریاست محترم پژوهشگاه المصطفی حجة الاسلام والمسلمین آقای دکتر حسین متقی و نیز از همکاری بخش های مختلف جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله که امکان چاپ و نشر این اثر را فراهم کرده اند، قدردانی می شود.

سازمان کل تدوین متون درسی

پژوهشگاه بین المللی المصطفی صلی الله علیه و آله

۱. دکتری علوم قرآن و حدیث از دانشگاه قم و دانشیار جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیة.

پیش‌گفتار

﴿قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ * يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ﴾^۱

ارتباط و انس با قرآن، بزرگ‌ترین امید به زندگی و پیمودن راه سعادت را در دل‌های مضطرب، نگران و مأیوس زنده می‌کند و نور می‌آورد، انسان گرفتار آمده در تاریکی‌ها را به سوی روشنایی و راه‌های امن و سلامت جسم و روان رهبری می‌سازد.

گرچه نیاز انسان به قرآن، مختص به زمان خاصی نیست، اما به جرأت می‌توان مدعی شد که نیاز انسان عصر حاضر به این کتاب حیات‌بخش، به مراتب بیش از گذشته است؛ چون در این برهه از زمان حساس، فقر و نیاز انسان دور افتاده از خویش را خویش و فاصله گرفته از فضایل اخلاقی و عواطف انسانی و محبوس شده در اضطراب‌ها و نگرانی‌ها به هدايت‌گری که به بهترین راه‌ها هدایت کند، به مراتب بیشتر است و انسان عصر مدرن از عمق جان به دنبال حقیقت ناب و آب حیات است و آن را جز در دین سراسر معنویت اسلام و کتاب روح‌نواز و هدایت‌گر قرآن (قرآن) نخواهد یافت.

از این رو، مراجعه به تفاسیر قرآن و آشنایی با مفاهیم و پیام‌های این کتاب آسمانی امری مسلم و بدیهی است. بی‌شک عشق و ورزی به ساحت قرآن و بهره‌مندی از هدایت‌های آن در گرد و راه فهم صحیح آیات است و این مهم جز در پرتو تفسیر روشمند قرآن میسر نمی‌گردد. تفسیر روشمند، راه را برای تحلیل، شناخت و دریافت صحیح مفاهیم و معارف قرآن هموار می‌سازد.

تفسیر موضوعی، یکی از شیوه‌های مهم تفسیر قرآن است که مخاطب را به آن معارف والا رهنمون می‌سازد؛ به‌ویژه در زمینه خداشناسی و نیل به توحید حقیقی و پرهیز از هرگونه شرک و شرک‌گرایی. کتاب حاضر متکفل ارائه چنین تفسیری است.

سخنی با فراگیران

از فراگیران عزیز - طلاب محترم و دانش پژوهان گرامی - انتظار می رود، پیش از آغاز دروس

تفسیر موضوعی «۳» درباره آیات توحید و شرک، به نکات زیر توجه نمایند:

۱. این کتاب به صورت درس نامه و متن آموزشی تنظیم و تدوین شده است تا درک و حفظ

طلاب به آسانی صورت گیرد.

۲. به منظور حفظ نظم مطالب، چکیده درس نیز ضمیمه شده است.

۳. در پایان هر درس پرسش هایی مطرح شده تا با پاسخ به آن، فراگیری مطالب و تثبیت

آنها در ذهن تسهیل گردد.

۴. مطالب کتاب حاضر، نوعاً از منابع مهم و معتبر، مانند: پیام قرآن و تفسیر نمونه گرفته

شده تا مباحث از اتقان و ارزش بیشتری برخوردار باشند و سبک و قلم نگارش را آسان

برگزیده ایم تا درک و فهم مطالب تفسیر، آسان، هکذا، امری سهل و میسر گردد.

۵. در پایان هر درس، منابعی جهت پژوهش و مطالعه بیشتر فراگیران عزیز معرفی شده است.

ویژگی های فراگیران

۱. طلاب و دانش پژوهان در جامعة المصطفی (ع) السلامیه از ملیت های مختلف از

سراسر جهان برای تحصیل علوم و معارف اسلامی به جمهوری اسلامی ایران آمده اند.

۲. دارای فرهنگ ها و مذاهب مختلف اسلامی هستند.

۳. دارای زبان های متعددی همچون عربی، انگلیسی، اردو، ترکی، آلمانی، آفریقایی

(همچون زبان هوسا)، فرانسه و چینی هستند.

۴. البته در بدو ورود به ج.ا.ا. زبان فارسی به آنها آموزش داده می شود.

۵. میزان درک و استعداد های آنان بسیار مختلف است.

۶. سوابق، اطلاعات و معلومات مذهبی و سطوح تحصیلی حوزوی و غیر حوزوی آنان نیز

بسیار متنوع و گوناگون است.

معرفی مرکز آموزشی (جامعة المصطفی ﷺ العالمیة)

جامعة المصطفی ﷺ العالمیة، مجموعه‌ای درنوع خود منحصر به فرد است. تنوع ملّتی طلاب تحت پوشش، گوناگونی دوره‌ها و مقاطع آموزشی و لزوم پاسخگویی به نیازها و ضرورت‌های روز جهان اسلام مجموعه‌ای از برنامه‌های آموزشی، پژوهشی، تربیتی، فرهنگی و خدّهای را در این دانشگاه بین‌المللی اسلامی بایسته نموده است.

مهم‌ترین گروه‌های علمی جامعة المصطفی ﷺ عبارتند از:

۱. گروه تفسیر
۲. علوم قرآن
۳. گروه فلسفه
۴. گروه کلام
۵. گروه تاریخ اسلام
۶. گروه فقه و اصول
۷. گروه ادیان و مذاهب و شیعه‌شناسی
۸. گروه ادبیات عرب
۹. گروه، فنون قرائات
۱۰. گروه قرآن و علم
۱۱. گروه علوم حدیث
۱۲. گروه عمومی (معارف اسلامی).^۱

شایان ذکر است که کتاب «تفسیر موضوعی ۳» در مقطع کارشناسی گروه تفسیر و علوم قرآن تدریس می‌گردد.

۱. روابط عمومی جامعة المصطفی العالمیة، شناسان جامعة المصطفی ﷺ، ص ۲۱.

معرفی نویسنده

نویسنده کتاب یاد شده، به نام محمد جواد اسکندارلو، دارای مدرک دکتری تخصصی علوم قرآن و حدیث، از دانشگاه قم، بیش از سیزده سال است که به عنوان استاد و عضو هیأت علمی، گروه تفسیر و علوم قرآن در مدرسه عالی قرآن و حدیث مجتمع آموزش عالی امام خمینی (ره) (از صفوف جامعه المصطفی (ص) العالمیة) به تدریس و فعالیت های دیگر اشتغال دارد و هم اکنون مدیر گروه علمی - تربیتی علوم قرآن می باشد.

از نامبرده تاکنون پنج کتاب، چاپ و منتشر شده است که عبارتند از:

مستشرقان و تاریخ انداز قرآن؛ علوم قرآن (تقریرات درس استاد محمد هادی معرفت (ره)؛ اعجاز قرآن و مصونیت از تحریف، نگاهی قرآنی به پاکسازی روح و کتاب علوم قرآن در تفسیر نمونه.

همچنین بیش از سی مقاله علمی، چاپ و در نشریه های مختلف علمی - پژوهشی، علمی - ترویجی - و تخصصی منتشر گردیده است.

این استاد، دروس علوم قرآن، مس سرتان و قرآن، تفسیر موضوعی و زبان تخصصی را به سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی تدریس می کند.

راه های تماس با مؤلف

از آنجا که هیچ متن بشری خالی از کاستی نیست، از اساتید و پژوهشگران و صاحب نظران محترم تقاضا می کنیم نویسنده کتاب را از دیدگاه های پیشنهادها و انتقادات سازنده خود بهره مند سازند.

آدرس محل: قم، میدان جهاد، مجتمع آموزش عالی امام خمینی (ره)، گروه علوم قرآن،

تلفن ثابت: ۳۷۱۱۰۲۵۲

۰۹۱۲۵۵۱۲۱۷۹

تلفن همراه:

mj_eskandarlo @ miu.ac.ir

پست الکترونیکی:

+98 02537720911

فاکس:

.Address: P.O.BOX 439, jihad square, QUM

مقدمه

﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ...﴾^۱

ما قرآن را به سوی مابازل نمودیم تا آن که آن را برای مردم تبیین و تفسیر کنی. شناخت جامع و همه جانبه مفاهیم و پیام های قرآن در گرو تفسیر آن است. در این مرحله، با استفاده صحیح از ابزارها و فراهم ساختن مقدمات لازم، شناخت ما از مرحله ابتدایی فراتر می رود و به شکل گیری یک اندیشه نظام مند قرآنی می انجامد. در پرتو تفسیر، ارتباط معنایی بسیاری از آیات آشکار می شود. و در نتیجه، بسیاری از آیاتی که پیش از این از هم جدا و پراکنده بودند، بهم قرار می گیرند و به دنبال آن مفاهیم و آموزه های جدیدی به وجود می آید.

آگاهی از تفسیر قرآن در نگاه اهل بیت علیهم السلام ارزش و جایگاه ویژه ای دارد. نقل شده است که امام علی علیه السلام جابر بن عبدالله انصاری را به داشتن دانش و آگاهی بسیار ستود. روزی کسی از سر تعجب پرسید: فدایت شوم! شما جابر را این گونه می ستایید، در حالی که خود در علم و دانش سرآمد روزگار هستید؟ امام علیه السلام در پاسخ فرمود: «او تفسیر این سخن خدای تعالی و آلاء بزرگ را می داند»: ﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَى مَعَادٍ...﴾^۲ در حقیقت، همان کسی که این قرآن را بر تو فرض کرد، یقیناً تو را به سوی وعده گاه بازمی گرداند.^۳

مفسران از آغاز تا کنون همواره با دوشیوه به نگارش تفسیر پرداخته اند:

۱. نحل، آیه ۴۴.

۲. قصص، آیه ۸۵.

۳. آرتور جفری، مقدمتان فی علوم القرآن، ص ۲۶۲.

تفسیر ترتیبی

مفسر در این شیوه، مجموعه آیات قرآن را با ترتیب آیه به آیه مورد شرح و تبیین قرار می‌دهد. شادان ذکر است که مهم‌ترین تفاسیر ترتیبی قرآن عبارتند از: مجمع‌البیان تألیف ابوعلی فضل بن حسن طبرسی، المیزان تألیف علامه سید محمد حسین طباطبایی و تفسیر نمونه تألیف آیت الله ناصر مکارم شیرازی.

تفسیر موضوعی

مفسر در این شیوه ابتدا به جمع‌آوری آیات مربوط به یک موضوع معین پرداخته، پس از دسته‌بندی روشمند آنها، به شرح و استخراج و جمع‌بندی معارف و مقاصد هر یک می‌پردازد. مهم‌ترین تفاسیر موضوعی به زبان فارسی از این قرار است:

تفسیر موضوعی قرآن کریم اثر آیت الله عبدالله حسینی آملی، منشور جاوید تألیف استاد جعفر سبحانی و پیام قرآن اثر آیت الله ناصر مکارم شیرازی.

مفسران از طریق تفسیر موضوعی، به شرح و تفسیر معارف مختلف در قرآن کریم پرداخته‌اند؛ از قبیل: انسان در قرآن، اخلاق در قرآن، خدا در قرآن، معارف در قرآن، سیاست از منظر قرآن، زن از نگاه قرآن، قرآن و نبوت، قرآن و عصمت پیامبران، قرآن و امامت و تقوا از منظر قرآن.

مهم‌ترین مسئله اعتقادی و معرفتی، مسئله خداشناسی است. در این موضوع این کتاب (تفسیر موضوعی ۳) می‌باشد. نویسنده در این کتاب به بررسی تفسیر موضوعی آیات توحید و شرک پرداخته است.

هر یک از کتب آسمانی ضمن آیات خود، سیمای ویژه از خدای والا را به دست می‌دهد که شناخت آن، نقش بسیار مهمی در فهم دیگر معارف دینی و میزان تعهد به دستورهای الهی دارد؛ مثلاً در کتب مقدس عهد عتیق، با خدایی مادی، بنخیل، دروغگو، پشیمان، فراموشکار، خسته، خشمگین و غیر حلیم و ضعیف در برابر کید و قدرت انسان و شیطان مواجهیم.

خدای عهد جدید، موجودی مهربان است که برای بخشش گناه ذاتی آدمیان (خوردن از

درخت ممنوعه) زمینی شد و مصلوب گشت.^۱

اما خدایی که در قرآن ترسیم شده، چگونه است و چه نقشی در هستی دارد و از سویی چه تأثیری بر انسان می‌نهد؟

آب‌نایگاه‌س در بالای کهکشان‌ها، آسمان‌ها و جبروت می‌باشد، یا این‌که نزدیک است و فریب‌ناپذیر است؟

آیا فلسفی خشک، یا اوستا که دوست داشتنی‌ترین محبوب و زیباترین موجودی است که می‌توان با او از محبت و عشق دم زد؟

تلقی و دریافت ما از پیدای خدای والا، توجیه‌گر نوع رابطه‌ای است که با او برقرار می‌کنیم؛ مثلاً گروهی خدا را در فاصله بسیار دور از زندگی خود قرار می‌دهند و بلکه او را حذف می‌کنند و برخی نیز او را در دل و دیده و زندگی، حقیقتی یگانه یافته و حتی خود و دیگران را عدم فرض کرده‌اند.

کامل‌ترین سیمای خدای واسع و سران ظهور یافته؛ قرآنی که ظرف تجلی کامل اسماء و صفات پروردگار است.

در کتاب حاضر، مهم‌ترین مباحث خداشناسی که بر اساس تفسیر موضوعی مورد بحث و بررسی قرار گرفته، به قرار ذیل است:

- انگیزه‌های خداجویی (عقلی، فطری و عاطفی)؛

- نشانه‌های خدا در آفرینش انسان، در زمین و آسمان، در زندگی اجتماعی بشر، در روح و

اعضای بدن (بر اساس برهان نظم)؛

- برهان توحیدی محبت؛

- برهان تمانع؛

- آشنایی با صفات جمال و جلال الهی (از قبیل، علم، حکمت، قدرت، عدل، سمیع و

بصیر بودن و اراده الهی)؛

- آشنایی با اسمای حسنی و اسم اعظم پروردگار؛

۱. کتاب مقدس، سفر تکوین، فصل ۳، ص ۸ و، ص ۲۲-۳۲، سفر خروج، فصل ۳۱، ص ۱۷ و... .

– شرک شناسی (چیستی شرک، گونه های شرک، ریشه های شرک، پنهان بودن شرک، انواع کفر، تساوی حکمی مشرک و کافر و منافق).

الف کلی آموزشی کتاب

۱. حوزه شناختی

شناخت خدا، صفات او، اسماء جمال و جلال الهی، شاخه های توحید (به منظور گرایش به توحید ناب) و شناخت شرک و مصادیقش (جهت پرهیز از انواع شرک).

۲. حیطه روانی عاطفی

اتّصاف به اسمای حسناء، الهی و پرهیز از انحرافات عقیدتی، اخلاقی و عملی ناشی از عدم شناخت دقیق پروردگار (وما عفوّه حتّٰی معرفته).

۳. حیطه حرکتی و مهارتی

آمادگی ذهنی جهت پاسخ به شبهات ارسطائی به ویژه در راستای خداشناسی (کسب مهارت در زمینه پاسخ دهی به اشکالات و شبهات مربوط به توحید و شرک).

سخنی با اساتید

این کتاب با رعایت سرفصل های تفسیر موضوعی ۳ (توحید و شرک در قرآن) برای مقطع کارشناسی در رشته تفسیر و علوم قرآن سامان یافته و توجه به نکاتی چند بایسته است:

۱. مباحث این درس نامه با توجه به منبعی که از سوی شورای علمی مدرسه تفسیر قرآن و حدیث به تصویب رسیده است از جلد دوم و چهارم کتاب پیام قرآن حضرت ابی بن کثیر العظمی مکارم شیرازی (ادام الله ظلّه العالی) و همچنین از کتاب ارزشمند مدرسه ترم توحید تألیف استاد محترم و دانشمند گران قدر، حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای مجید حیدری فر، در برخی از دروس استفاده شده است. اخیراً مطالب سودمند دیگری از سایر منابع به خصوص منابع تفسیری به آن افزوده شده است.

۲. درس تفسیری موضوعی «۳»، پس از گذراندن تفاسیر قصه‌های قرآنی و مفاهیم اخلاقی در دوره عمومی (مدرسه معارف اسلامی) انتخاب می‌شود. از این رو از استادان ارجمند انتظار می‌رود که مطالب دروس را به گونه‌ای دقیق مورد بحث و بررسی قرار دهند تا شور و انگیزه دانش‌پژوهان نسبت به مطالعات قرآنی افزون گردد.

۳. استادان محترم، دانش‌پژوهان را نسبت به مطالعه پیشین درس گذشته و جدید، جهت فهم دقیق تر و آگاهی بیشتر، رغیب نمایند، چون مطالعه و مباحثه دروس، سنت حسنه و دیرینه حوزه‌های علمیه بود و استمرار بخشیدن به آن مورد توصیه مؤکد همگان است.

۴. استادان گرامی می‌توانند با معرفی منابع جانبی، موضوع برخی از درس‌ها را برای پژوهش فراگیران برگزینند تا راهنمایی‌های ارایه شده، در کنار داده‌های آموزشی، با روش‌های پژوهش و نگارش نیز آشنایان گردانند.

۵. استادان محترم از دانش‌پژوهان بخواهند که پس از تدریس هر درس، چکیده‌ای از آن درس یا پاسخ‌های کوتاهی به چند پرسش را فراهم آورند. این برنامه ماندگاری آموزه‌های دانش‌پژوهان را افزونی می‌بخشد و برای آمادگی امتحان پایان ترم، بسیار اثرگذار است.

۶. با توجه به این‌که مفهوم‌شناسی «تفسیر» و تفسیر آیه، دو گونه موضوعی و ترتیبی و ویژگی‌های هریک از این دو شیوه تفسیری در آغاز بیشتر کتب و در رس‌نامه‌های تفسیری به طور مفصل بیان شده است. از این رو نویسنده از طرح کلیات و مباحث مناسبتی در قالب درسی مستقل صرف نظر نموده و به طور مستقیم نگارش دروس را از مطالب اصلی اعزامی کند.

از استادان محترم انتظار می‌رود در نخستین جلسه تدریس، اشاره‌ای کلی به این گونه مباحث تمهیدی داشته باشند.

۷. در مجموع، شش مرحله برای روش تدریس این ماده درسی پیشنهاد می‌گردد:

الف) پاسخ پرسش‌های درس قبل، از فراگیران در کلاس سؤال می‌گردد.

ب) رؤس اصلی و مطالب کلی، روی تابلو نوشته می‌شود.

- ج) آیات مطرح شده در درس (به عنوان مستندات قرآنی موضوع بحث) ذکر می شود و مفردات و ترجمه روان هریک از آیات مطرح می گردد.
- د) چکیده درس در ابتدا و انتهای جلسه بیان می شود.
- ه) طالب اصلی درس به تدریج همراه با مثال و پرسش از مخاطبان، تدریس می شود.
- و) در پایان، نتایج و دستاوردهای آیات مربوطه - از فراگیران سؤال می شود.
- ز) چنانچه به پرسش های مختلف آنان پاسخ داده می شود.
- استادان محترم بر اساس مهارت ها و تجاربی که کسب کرده اند، می توانند از روش ها و شیوه های دیگری که کار در بازار تکنولوژی بهره بگیرند.